

CREȘTEREA ANIMALELOR DOMESTICE ÎN CURSUL EPOCII NEOLITICE PE TERITORIUL MOLDOVEI

EUGEN COMȘA

Rezultatele importante la care s-a ajuns în cercetarea epocii neolitice, fac posibilă, în prezent, aprofundarea unor probleme greu de abordat cu câteva decenii în urmă, anume cele privind ocupațiile practice de către membrii acelor comunități străvechi.

În lucrarea noastră vom expune stadiul actual al cercetărilor referitoare la creșterea animalelor domestice din cursul epocii neolitice pe teritoriul Moldovei.

Numeroase loturi de oase de animale au fost strinse, cu toată grija, de către arheologii ce activează în studierea neoliticului, apoi materialul a fost predat specialiștilor din domeniul paleofaunei. Prin această colaborare s-a ajuns la rezultate remarcabile. Meritul de a fi analizat oasele de animale din numeroase așezări din epoca neolitică, de pe tot întinsul țării, revine: prof. Olga Necrasov, conf. dr. Sergiu Haimovici și dr. Alexandra Bolomey. Se cuvine subliniat că, în majoritatea cazurilor, loturile au fost studiate punându-se accentul — precum era și firesc — asupra problemelor de specialitate. Din acele lucrări vom extrage și vom folosi în lucrarea noastră o serie de date și vom încerca să le interpretăm din punct de vedere istoric.

*
*   *
*

După cum se știe, cea mai veche cultură neolitică documentată, pînă în prezent, pe teritoriul Moldovei, este cultura Starčevo-Criș. Din așezările purtătorilor culturii provin câteva loturi de oase de animale, din diverse zone ale provinciei și anume de la: Glăvăneștii Vechi, Valea Lupului, Pogorăști, Balș și Trestiana.

Un prim aspect important este acela al raportului dintre cantitatea de oase de animale domestice și cele vîinate din fiecare așezare menționată.

La Glăvăneștii Vechi (jud. Iași) s-au adunat câteva sute de oase din au putut fi determinate numai 300 piese¹. La Valea Lupului (jud. Iași)

---

¹ Olga Necrasov, M. Bulai, *L'Élevage, la chasse et la pêche durant le néolithique roumain*. In: VIIe Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques, Moscou, V, 1970, p. 552.

s-au strîns 61 oase, toate determinate². La Pogorăști (Jud. Botoșani) s-au determinat 94 oase³. De la Balș (jud. Iași) s-au scos la iveală 257 oase și s-au determinat 154 piese⁴. Cel mai bogat lot este cel de la Trestiana (jud. Vaslui), unde s-au strîns 1594 oase și s-au determinat 1074 piese⁵.

Dacă ținem seama de datele publicate de specialiștii din domeniul paleofaunei și repartizăm oasele de animale în cele două categorii mari: domestice și vîinate, vom constata următoarele: la Glăvăneștii Vechi procentul de oase de animale domestice se ridică la 91,30%, pe cînd cel al animalelor vîinate este de numai 8,64%⁶. La Valea Lupului prima categorie ajunge pînă la 62,43%, iar cea de a doua pînă la 37,67%⁷. La Pogorăști prima este de 75,53%, a doua de 24,46%⁸. La Balș de 84,42% și respectiv 15,58%⁹. La Trestiana, cu cel mai mare număr de piese, fapt semnificativ, oasele de animale domestice ajung pînă la 99,73%, iar cele de animale vîinate sînt de numai 0,27%¹⁰. Este o dovadă clară că în timpul evoluției comunităților culturii Starčevo-Criș creșterea animalelor domestice era mai importantă decît vîntoarea. Constatarea ne duce la o a doua concluzie istorică remarcabilă, anume că neolitizarea populației de pe teritoriul Moldovei s-a produs ca urmare a răspîndirii comunităților culturii Starčevo-Criș din spre estul Transilvaniei, aflate pe o treaptă înaltă de dezvoltare (pentru acea vreme), cu tradiție îndelungată în privința creșterii animalelor domestice.

Pe specii, în diferitele așezări sînt documentate: la Glăvăneștii Vechi s-au descoperit: 240 oase de bovine, 28 de ovine caprine și 6 de porc¹¹. La Valea Lupului s-au găsit 33 oase de bovine 4 oase de ovicaprine și 1 de porc¹². La Pogorăști sînt 59 oase de bovine, 9 oase de ovicaprine și 3 oase de porc¹³. La Balș sînt 31 oase de bovine (de la 4 indivizi), 73 de ovicaprine (de la 7 indivizi) și 26 de porc (de la 2 indivizi)¹⁴. La Trestiana sînt 526 oase de bovine (de la 14 indivizi) și 545 oase de ovicaprine (de la 20 indivizi)¹⁵. Comparația datelor de mai sus duce la concluzia de reținut că încă de atunci, din neoliticul timpuriu, exista o variabilitate în privința creșterii animalelor domestice, desigur în funcție de condițiile de mediu natural. În timp ce la Glăvăneștii Vechi,

2 *Ibidem*, p. 552.

3 *Ibidem*, p. 552.

4 Olga Necrasov, Maria Știrbu, *Contribuții la studiul faunei din cultura Criș*. In: *Acta Moldaviae Meridionalis*, II, 1980, p. 20.

5 *Ibidem*, p. 26.

6 Olga Necrasov, M. Bulai, *op. cit.*, p. 552.

7 *Ibidem*, p. 552.

8 *Ibidem*, p. 552.

9 Olga Necrasov, Maria Știrbu, *op. cit.*, p. 20.

10 *Ibidem*, p. 27.

11 Olga Necrasov, M. Bulai, *op. cit.*, p. 552.

12 *Ibidem*, p. 552.

13 *Ibidem*, p. 553.

14 Olga Necrasov, Maria Știrbu, *op. cit.*, p. 20.

15 *Ibidem*, p. 27.

Valea Lupului și la Pogorăști, oasele de bovine sînt pînă la zece ori mai numeroase decît cele de ovicaprine, la Balș oasele de ovicaprine sînt de două ori mai multe, iar la Trestiana aproape egale numeric cu cele de bovine. Se cuvine remarcată lipsa (probabil întimplătoare) a oaselor de ciine.

O serie de oase, mai bine păstrate, au făcut posibilă calcularea taliei unor animale domestice crescute de către purtătorii culturii studiate. Astfel, oasele de bovine de la Balș provin de la indivizi cu talie mijlocie -pre mică, iar cele de oaie de la forme scunde¹⁶. La Trestiana sînt atestate bovine cu talie mijlocie, iar oile sînt tot cu talie relativ mică (de 60,15—63,50 cm)¹⁷.

S-au făcut și unele observații cu privire la vîrsta la care se sacrificau animalele. La Balș, dintre bovine erau tăiate de trei ori mai multe animale mature în raport cu cele tinere¹⁸, iar la Trestiana se constată aproximativ același raport între cele două categorii¹⁹. La ovicaprine (mai ales la oi) la Balș se sacrificau de șase ori mai multe animale adulte în comparație cu cele tinere²⁰, iar la Trestiana de trei ori mai multe²¹. Datele de mai sus dovedesc că animalele tinere erau păstrate pentru prăsilă și lapte, iar în cazul oilor și pentru lînă.

Dispunem de date relativ puține despre loturile de oase de animale domestice din așezările culturii ceramicii liniare din Moldova. La Glăvăneștii Vechi, în așezarea respectivă în preajma locuințelor și în interiorul lor, s-au găsit numeroase oase de animale, între care predomină bovinele de talie mare. S-au mai adunat oase de oi, capre și de porc²². În cazul amintit, marele număr de oase de animale domestice, în raport cu cele de animale sălbatice, dovedește că era predominantă creșterea animalelor domestice în raport cu vînătoarea.

Analiza oaselor de animale din așezarea similară de la Tîrpești (jud. Neamț) a permis să se arate că în ordine numerică în acea stațiune erau crescute bovine și ovicaprine cu talie mare, iar pe scară mai redusă porcul²³.

Cel mai bogat lot este cel de la Traian — „Dealul Fîntinilor“ (jud. Neamț). Din cuprinsul așezării culturii ceramicii liniare s-au strîns în total 553 oase de animale, din care cele de animale domestice sînt 346 (= 62,56%)⁰, iar cele de animale vîinate sînt 207 (= 37,43%)⁰²⁴.

16 *Ibidem*, p. 26.

17 *Ibidem*, p. 29.

18 *Ibidem*, p. 20.

19 *Ibidem*, p. 27.

20 *Ibidem*, p. 20.

21 *Ibidem*, p. 27.

22 Eugen Comșa, *Considerații cu privire la cultura cu ceramică liniară de pe teritoriul R.P.R. și din regiunile vecine*. In: SCIV, XI, 1962. 2, p. 230.

23 Silvia Marinescu-Bîlcu, Marin Cărciumaru, Adrian Muraru, *Contribuții la ecologia locuirii preistorice de la Tîrpești*. Comunicare prezentată la Sesiunea de comunicări „Cercetarea istorică, permanentă a vieții sociale“, Piatra Neamț, joi 17 decembrie 1981.

24 Olga Necrasov, M. Bulai, *op. cit.*, p. 556.

Subliniem că deși purătorii culturii sînt originari din Europa Centrală și deci au fost străini, un timp, de ținuturile noastre, totuși procentual raportul dintre cele două ocupații este asemănător cu cel din unele așezări ale culturii Starčevo-Criș.

În cadrul așezării de la Traian, bovinele sînt reprezentate prin 211 oase de la indivizi avînd mai ales talie mare, urmate numeric de porc cu 97 oase și de ovicaprine prin 38 oase²⁵. Trebuie să reținem constatarea că în cadrul categoriei animalelor domestice porcul a trecut pe al doilea loc. Nu s-a găsit nici un os de ciine.

Este interesant să comparăm datele despre lotul de oase de animale de la Traian, cu cele referitoare la materialul paleofaunistic descoperit într-o așezare similară a culturii ceramicii liniare din sud-vestul U.R.S.S. Două sînt loturile analizate unul de la Florești și altul de la Țîra. Acesta din urmă alcătuit dintr-un număr mic de oase. Mai interesant este cel de la Florești. Lotul este format din 678 oase,, din care 457 piese sînt de la animale domestice (= 67,40⁰/₀) și 221 oase de animale sălbatice (= 32,60⁰/₀)²⁶. Reținem faptul că procentajele sînt foarte apropiate de cele de la Traian. La Florești s-au găsit 370 oase de bovine (inclusiv de *Bos primigenius*) de la 36 indivizi, apoi 60 de porc (de la 20 indivizi), de ovicaprine 24 oase (de la 11 indivizi) și 2 oase de cal (de la 1 individ)²⁷. Reținem că ordinea cantitativă la Florești este aceeași ca și la Traian „Dealul Fintinilor“. III. Pricipalele loturi de oase de animale aparținînd unor comunități ale culturii Precucuteni sînt două : cel de la Traian „Dealul Viei“, din faza Precucuteni I și cel de la Tirpești din fazele Precucuteni II și III. În primul obiectiv, oasele de animale domestice reprezintă 84,98⁰/₀, iar cele de animale vîinate 15⁰/₀²⁸. La Tirpești procentul primei categorii este de 94,65⁰/₀, față de 5,34⁰/₀ al celei de a doua²⁹. Datele de mai sus dovedesc că în ținuturile de dealuri din vestul Moldovei, purtătorii culturii Precucuteni s-au ocupat în tot cursul evoluției lor, mai mult cu creșterea animalelor domestice, pe cînd vînătoarea a rămas o preocupare secundară, mai cu seamă înspre sfîrșitul culturii.

Din cele două loturi principale atrage atenția cel de la Traian „Dealul Viei“ căruia îi corespund 7650 oase de animale, din care 6501 sînt de la cele domestice. S-au determinat 6112 oase de bovine. Este vorba de indivizi mai ales cu talie mare. Prin număr de oase mult mai mic sînt reprezentate ovicaprinele (cu 247 piese). Acestea au putut fi diferențiate. Se pare, că erau mai numeroase caprele în raport cu oile, ceea ce s-ar putea să indice că în zona dată terenurile defrișate erau încă puține. Locul trei era ocupat de porc (cu 116 piese)³⁰. Într-o altă lucrare, puțin mai veche, se arăta, pe baza unui număr mai mic de oase, în privința numărului de indivizi că bovinele erau de aproape 4 ori mai nu-

25 *Ibidem*, p. 556.

26 V. I. Talkin, *Drevneiștie domașnie jivotnii Vostocnoi Evropi*. În : MIA, 161, Moscova, 1970, p. 267.

27 *Ibidem*, p. 267.

28 Olga Necrasov. M. Bulai, *op. cit.*, p. 556.

29 *Ibidem*, p. 556.

30 *Ibidem*, p. 556.

meroase decât ovicaprinele și de 10 ori mai multe decât porcii³¹. În așezare este atestat și ciinele prin 26 oase. S-au găsit și oase de cal, despre care nu se poate spune dacă era domestic sau nu³².

Cu privire la oasele de animale domestice din faza Precucuteni II datele sînt puține. Din stratul coresponzător așezării Precucuteni II de la Ghigoești — Trudești (jud. Neamț) a fost studiată numai o parte din materialul paleofaunistic și s-a ajuns la concluzia că în cuprinsul lui sînt documentate oase de : bovine, oaie, capră (tipul *Capra hircus*) și de ciine³³. Se face precizarea că bovinele din acea așezare erau de talie mare și că au fost sacrificate mai cu seamă la vîrsta de : 8—9, 16—17 și 21—23 luni și cu 50% mai puține între 5—6, 17—19 luni și peste 30 luni³⁴.

Cu prilejul săpăturilor din așezarea din faza Precucuteni II de la Larga Jijia (jud. Iași) s-au găsit foarte multe oase de animale domestice, în principal de : bovine și de porci³⁵.

În așezarea de la Tirpești s-au delimitat două niveluri în cadrul stratului cu materiale de tip Precucuteni. Nivelul inferior s-a format în cursul fazei Precucuteni II, iar cel de deasupra lui în timpul fazei Precucuteni III. Oasele de animale din cele două niveluri au fost strînse la un loc și de aceea studiarea lor s-a făcut în ansamblu. S-au analizat 4550 piese din care 4320 sînt oase de mamifere. S-au putut determina 4089 oase de animale domestice (= 94,65%), iar cele de la animalele sălbatice sînt numai 231, adică 5,34%³⁶. Deosebirea numerică foarte mare oglindește desigur predominarea creșterii animalelor domestice față de vînătoare.

Repartizarea pe specii a oaselor din prima categorie este semnificativă : 3017 oase sînt de bovine, 595 de porc, 457 de ovicaprine și 20 de ciine³⁷. Plasarea procentuală a porcului pe locul doi reflectă desigur trecerea tot mai accentuată a acelor comunități la viața sedentară.

Un alt lot de oase de animale, din faza Precucuteni III, provine din stațiunea de la Andrieșeni (jud. Iași), unde în funcție de determinările făcute a rezultat că oasele de animale sălbatice sînt în proporție de 51,60%, iar cele de animale domestice reprezintă numai 48,39%³⁸. Concluziile referitoare la acest lot sînt considerate ca fiind discutabile, deoarece s-a strîns numai o parte dint oasele de animale, respectiv 508 fragmente, din care s-au putut determina numai 264 piese³⁸. Numărul acelor oase este totuși destul de mare. Este drept că procentajele se deosebesc de datele

31 Olga Necrasov și Sergiu Haimovici, *Studiul resturilor de faună neolitică așezate la șanțurile arheologice...* În : Materiale, IX, 1970, p. 63 (Tabel III).

32 Olga Necrasov, M. Bulai, *op. cit.*, p. 556.

33 Silvia Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974, p. 142.

34 *Ibidem*, p. 143.

35 Al. Alexandrescu, *Sondagiile de la Larga Jijia...*, În : SCIV, III, 1952, p. 48-49.

36 Olga Necrasov, M. Bulai, *op. cit.*, p. 556.

37 *Ibidem*, p. 556.

38 S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 144.

referitoare la toate celelalte loturi din aria culturii Precucuteni dar credem că nu trebuie să-l trecem cu vederea. Poate este vorba de anumite cauze legate de mediul natural.

Pentru comparație amintim și lotul din faza Precucuteni II, de la Florești (U.R.S.S.), alcătuit din 7569 oase de mamifere, din care 4824 de animale domestice ($= 63,74\%$) și 2745 de la cele sălbatice ($= 36,26\%$). Sînt reprezentate următoarele specii: bovine 4217 oase (de la 172 indivizi), porc 403 oase (de la 75 indivizi), apoi ovicaprine 103 oase (de la 29 indivizi), cal 19 oase (de la 6 indivizi) și 82 oase de ciine (de la 16 indivizi)³⁹. În schimb, din așezarea de la Bernașevka (U.R.S.S.), tot din faza Precucuteni II s-au scos la iveală 12.657 oase de animale din care 6184 oase de animale domestice ($= 48,85\%$) și 6473 de la cele vîinate ($= 51,15\%$). În cadrul lotului predomină oasele de bovine 5809 (de la 240 indivizi) urmează porcul cu 257 oase (de la 46 indivizi), apoi ovicaprinele cu 109 oase (de la 37 indivizi) și ciinele cu 9 oase (de la 5 indivizi)⁴⁰.

Comparînd datele despre loturile de la noi și cele apropiate în timp și spațiu, aparținînd aceleiași culturi și faze, din sud-vestul U.R.S.S., rezultă că la Florești, care în funcție de caracteristicile materialelor datează dintr-o etapă mai veche a fazei, predomină oasele de animale domestice, pe cînd în lotul de la Bernașevka puțin mai tîrziu, cu unele elemente de tip Precucuteni III în domeniul ceramicii, majoritatea oaselor sînt de la animalele vîinate. Este foarte curios, dar procentajele lotului de la Bernașevka sînt aproape identice cu cele din lotul de la Andrișeni, datat în faza Precucuteni III. Mai subliniem că la Tirpești, Florești și la Bernașevka, oasele de porc se plasează pe locul 2 după bovine și sînt urmate de ovicaprine.

Sînt semnificative și datele despre loturile mai tîrzii, din faza Precucuteni III din sud-vestul U.R.S.S. de la: Luka Vrublevețkaia, Sabatinovka II și Bernova-Luca, unde raportul dintre cantitatea de oase de animale domestice și cele sălbatice este diferit. În primele două predomină oasele de animale domestice (la Luka Vrublevețkaia: domestice = 4308 și sălbatice 3674; la Sabatinovka II: domestice = 1145 și sălbatice = 190). În schimb, la Bernova-Luca oasele de animale sălbatice sînt de aproape două ori mai multe decît cele de animale domestice (S = 1384 și D = 754)⁴¹.

Din aria locuită de comunitățile aspectului cultural Aldeni II făcea partea și sudul Moldovei, în principal zona de cîmpie. Din așezările cercetate mai intens sînt de amintit numai două loturi de oase de animale.

Prin săpăturile noastre de la Drăgănești-Tecuci (jud. Galați) s-au scos la iveală 1053 oase din care s-au putut determina numai 674. Categoria oaselor de animale domestice este reprezentată prin 623 piese ($= 92,44\%$), iar cea a animalelor vîinate prin 51 piese ($= 7,56\%$). Din

39 V. I. Talkin, *op. cit.*, p. 267.

40 V. G. Zbenovici, *Poselenie Bernașevka na Dnestre*, Kiev, 1980, p. 142.

41 V. I. Talkin, *op. cit.*, p. 268.

prima categorie fac parte : 293 oase de bovine, 201 de ovicaprine 122 de porci și 7 de ciine ⁴².

La Suceveni, în complex de tip Aldeni II, cercetat intens, s-au descoperit 806 oase de animale, din care 70 nu au putut fi determinate. Din categoria animalelor domestice, în ordine cantitativă sînt documentate : bovine, ovicaprine, porci și ciini. În privința bovinelor s-a arătat că provin de la indivizi cu coarne mici și gracile, asemănătoare cu tipul *palustris*. Bovinele erau sacrificate, în majoritatea cazurilor (în 17 din 27), la o vîrstă de peste 3 ani. Oile crescute de comunitățile de la Suceveni erau tăiate, de obicei (2/3 din indivizi), la o vîrstă de peste 2 ani. În așezare printr-un procent redus, este documentat și porcul cu talie mică, destul de gracil, similar celui *palustris*. S-a observat că erau preferați mai ales porcii tineri. Ciinii reprezentați au fost cu talie mică și mijlocie ⁴³.

Din același areal cultural fac parte complexele de la Bolgrad și Ozernoe din sud-vestul U.R.S.S. Din cuprinsul lor s-au strîns loturi destul de mari de oase de animale.

Lotul de la Bolgrad, cuprinde 1497 piese, din care 1470 sînt oase de animale domestice (= 98,2⁰/₀) și numai 27 de la cele vîinate (= 1,8⁰/₀). Pe specii cele din prima categorie se repartizează astfel : bovine 856 piese (de la 47 indivizi), ovicaprine 407 piese (de la 46 indivizi), porc 91 piese (de la 20 indivizi), urmează calul cu 105 piese (de la 19 indivizi) și ciinele cu 11 piese (de la 5 indivizi) ⁴⁴. Din complexul de la Ozernoe provin 1599 oase de mamifere din care 1490 de la cele domestice (= 93,18⁰/₀ și 109 de la cele sălbatice (= 6,82⁰/₀). Pe specii ele se repartizează : bovine 746 oase (de la 30 indivizi), ovicaprine 464 oase (de la 60 indivizi), apoi porc 179 oase (de la 26 indivizi), calul 9 oase (de la 3 indivizi) și ciinele cu 13 oase (de la 7 indivizi) ⁴⁵. Subliniem că în ambele complexe sînt foarte multe oase de animale domestice în raport cu cele sălbatice, la fel ca și în complexul de la Drăgănești-Tecuci. De asemenea, remarcăm că și ordinea cantitativă a speciilor este similară în stațiunile de la noi de tip Aldeni II și în cele din sud-vestul U.R.S.S.

De o deosebită importanță pentru istoria neoliticului din SE Transilvaniei, din Moldova și din ținuturile vecine spre E, sînt numeroasele așezări ale purtătorilor culturii Cucuteni. Multe din ele au fost studiate prin săpături sistematice. Dat fiind numărul lor apreciabil, nu este posibil ca aici să analizăm datele despre toate loturile de oase de animale descoperite, ci ne vom mărgini la prezentarea unor loturi mai importante din fiecare fază, oglindind astfel caracteristicile referitoare la creșterea animalelor domestice din întreaga evoluție a culturii amintite.

Cu prilejul cercetării complexului de la Tîrpești s-a constatat că acolo există și resturi de viețuire din etapele Cucuteni A 1 și A 2. Din

42 Olga Necrasov, M. Bulai, *op. cit.*, p. 555.

43 Ion T. Dragomir, *Ocupațiile comunităților neo-eneolitice de aspect cultural Stoicani-Aldeni*. În : *Carpica*, X, 1978, p. 91-93.

44 V. I. Talkin, *op. cit.*, p. 272.

45 *Ibidem*, p. 272.

acel strat s-au adunat 1078 oase de mamifere, din care 956 erau de la animale domestice (= 88,68%) și 122 de la cele vîinate (= 11,31%). Pe specii, cele din prima categorie, se repartizează astfel: 802 oase de bovine, 132 de porc, 11 de ovicaprine și 11 de ciine⁴⁶. Subliniem numărul de șase ori mai mare al oaselor de bovine față de cele de porc, care a trecut și aici pe locul doi, ca și faptul că oasele de porc sînt de zece ori mai multe decît cele de ovicaprine. Situația se poate explica prin păduri bogate de stejar și prin lipsa unor terenuri mai întinse pentru pășunatul oilor.

În timpul săpăturilor de la Trușești (jud. Botoșani), o așezare apropiată în timp de cea menționată, s-au descoperit 402 oase de mamifere, din care 182 de la animale domestice (= 44,74%) și 220 de la cele sălbătice (= 55,26%). Oasele de animale domestice provin: 69 de la bovine, 61 de la porci, 49 de la ovicaprine și 3 sînt de ciine. Ținînd seama de dimensiunile oaselor de bovine s-a ajuns la concluzia că unele gracile se încadrează în limitele de variație pentru tipul *brachyceros*, altele sînt masive. Un os metatars de bovină este considerat ca provenind de la un individ castrat. Se mai face precizarea că multe oase provin de la indivizi tineri și că nu s-au găsit oase de la bovine trecute de 6 ani. Majoritatea oaselor de porc de la Trușești sînt de la indivizi cu talie mică aparținînd foarte probabil tipului *palustris*. S-a remarcat că majoritatea porcilor erau sacrificați avînd numai cîteva luni (evident pentru carne). Sînt foarte rare oasele de la indivizi mai mari de 2 ani. În cadrul categoriei ovicaprinelor predomină oasele de capră în raport cu cele de oaie, mult mai puține. Caprele erau de talie mare. Ovicaprinele erau tăiate avînd vîrsta între cîteva luni (în majoritatea cazurilor) și la maximum 5 ani. Pe baza măsurătorilor făcute oasele de ciine se încadrează în limitele specifice lui *Canis familiaris intermedius* Woldrich. Se menționează și un os de la un individ cu talie mai mică, probabil de tip *Canis familiaris palustris* Rüt⁴⁷.

Din cuprinsul complexului din etapa Cucuteni A 3 de pe „Holmul” de la Hăbășești (jud. Iași) s-au strîns numeroase oase de animale, majoritatea de la cele domestice. S-au determinat oase de bovine, oi, porci și de ciine. Analiza oaselor de bovine a permis precizarea că în cadrul lotului sînt atestate cîteva tipuri de bovine. Unele cu talie mică, cu capul și picioarele scurte, aparținînd unei rase dispărute de la noi. Apoi sînt oase de bovine de talie mijlocie, altele cu capul mare, cu coarne îndreptate în sus. S-au găsit și coarne de bou cu talie mare, de stepă, cu coarnea în formă de liră, aparținînd unor indivizi cu talie uriașă. De obicei, erau sacrificate animale adulte și cele bătrîne (unele pînă la 15 ani). Oile și ele aparțineau cel puțin la două rase. Unele aveau statură mică cu lînă lungă. Este atestată și o altă rasă de oi, cu capul lung. În funcție de mărime oasele de porc indică existența a două tipuri:

46 Olga Necrasov, M. Bulai, *op. cit.*, p. 556.

47 Sergiu Haimovici, *L'étude de la faune néolithique de Trușești*. În: AnSt Iași, Tom. VI, 1960, 2, p. 389-391.

unul cu talie mică și altul cu talie mare, cu ritul ascuțit și lung, asemănător rasei porcilor de baltă⁴⁸.

Săpăturile de amploare din așezarea de la Cucuteni (jud. Iași) din etapa Cucuteni A 3 au dus și la descoperirea a 510 oase de mamifere, din care 395 de animale domestice (= 77,44%) și 115 de la cele vinate (= 22,51%). Pe specii ele se repartizează : 201 oase de bovine, 109 de ovicaprine, 78 de porc și 7 de ciine. Prin urmare, în zonă ordinea numerică era : bovine, ovicaprine, porc și ciine⁴⁹.

De la sfârșitul fazei Cucuteni A 3 la Drăgușeni, jud. Botoșani (aș. „În Deal la lutărie“) s-au strins oase de bovine, ovicaprine și de porc cu ritul lung⁵⁰.

Una din cele mai timpurii așezări din faza Cucuteni A-B este cea de la Corlăteni (jud. Botoșani), unde în decursul mai multor campanii de săpături, s-au descoperit oase de bovine cu talie mare, de ovicaprine și de porc⁵¹.

Din așezarea Traian „Dealul Fintînilor“, din faza Cucuteni A-B,, provine un lot important de oase de animale. Din acea stațiune, în decurs de trei campanii de săpături (1957—1959), s-au strins 3846 oase, din care 1528 oase de animale domestice (= 39,72%) de la circa 117 indivizi și 2318 oase de la cele sălbatice (= 60,28% de la cca. 140 indivizi)⁵². Este evidentă predominarea oaselor de animale vinate, ceea ce dovedește că ocupația creșterii animalelor domestice era, în cazul așezării amintite, pe locul secund în raport cu vânătoarea. Subliniem că la procentaje similare s-a ajuns pe baza studierii unor loturi parțiale din acea stațiune. În privința acestui lot de oase, apreciabil numeric nu dispunem de datele referitoare la repartizarea pe specii. Sintem în măsură să amintim cifrele publicate în 1971, care se referă la 973 oase de animale domestice, din care 644 erau de bovine, 188 de porc, 134 de ovicaprine și 7 de ciine⁵³. Se observă deci că în vestul Moldovei, pe locul secund era porcul, probabil datorită hranei abundente din pădurile aflate în regiune. În studiile parțiale referitoare la materialul faunistic din așezarea studiată sînt publicate unele date remarcabile. Despre bovine se face mențiunea că sînt reprezentate prin două varietăți : una de talie mică, și alta de talie mare. Se mai arată că procentual sînt destul de multe oase de vacă, dovadă că acestea erau crescute și păstrate mai mult pentru lapte. În rest, se constată că sînt atît oase de la

48 V. Gheție, *Date asupra oaselor de animale descoperite la Hăbășești*. În : *Hăbășești, Monografie arheologică*, București, 1954, p. 601-605.

49 Olga Necrasov, Maria Știrbu, *L'Élevage et la chasse chez les tribus de la culture de la céramique peinte Cucuteni-Ariușd*. În : *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Pregue, 2, p. 1306.

50 Aristotel Crișmaru, *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică*. Botoșani, 1977, p. 17.

51 Informații de la Eugenia Zaharia, căreia îi mulțumim și pe această cale.

52 Olga Necrasov și Sergiu Haimovici, *Studiul resturilor de faună, descoperite în 1959 la Traian (Dealul Viei și Dealul Fintînilor)*. În : *Materiale*, VIII, 1962, p. 264.

53 Olga Necrasov, Maria Știrbu, *op. cit.*, p. 1307.

animale mature, cît și de la cele tinere, dovadă că bovinele erau crescute, mai cu seamă, pentru carne.

Ovicaprinele sînt reprezentate prin oase de capră (de tipul *hircus*) și de oaie.

Se menționează că la oasele de porc, se observă o puternică gracilizare, considerată ca un indiciu al vechimii domesticirii speciei.

În privința oaselor de ciine se arată că probabil aparține tipului *Canis familiaris palustris* Rüt⁵⁴.

Un alt lot, nu prea bogat, provine din așezarea Cucuteni A-B de la Cucuteni. S-au adunat 481 oase de mamifere din care 391 de la animale domestice (= 81,28⁰/₀), iar cele de animale vîinate sînt 90 (adică 18,69⁰/₀). Pe specii lotul amintit se împarte: 280 oase de bovine (cu talie mare), 54 de ovicaprine (cu talie mijlocie) și 57 de porc (cu talie destul de mică), probabil similară tipului *palustris*. Lipsesc oasele de ciine. Se constată că oasele de porc sînt pe locul doi, înaintea ovicaprinelor⁵⁵.

Din faza Cucuteni B au fost studiate mai amănunțit numai două loturi cele de la: Cucuteni și Valea Lupului.

Cu privire la lotul de oase din stratul Cucuteni B de la Cucuteni se arată că s-au analizat 980 oase de mamifere din care 687 de animale domestice (= 70,09⁰/₀) și 293 de animale sălbatice (= 29,87⁰/₀). Este iarăși o creștere deosebită a procentului de oase provenit de la animalele domestice. Pe specii sînt reprezentate 443 oase de bovine 133 de ovicaprine, 110 de porc și 1 de ciine⁵⁶. Sînt de reținut cifrele apropiate privind oasele de ovicaprine și de porc.

Celălalt lot din faza Cucuteni B de la Valea Lupului era alcătuit din 489 oase determinate din care 363 de la animale domestice (= 74,23⁰/₀) și 126 oase de la cele sălbatice (= 25,76⁰/₀). Se repetă un procent ridicat al primei categorii. Pe specii ele se repartizează: 294 oase de bovine, 38 de ovicaprine, 28 de porc și 3 de ciine. Ca și în lotul precedent, locul doi este ocupat de ovicaprine. Reținem și faptul că oasele de bovine sînt de peste 7 ori mai multe decît cele de ovicaprine. Tot în privința bovinelor se precizează că acele oase au aparținut la cca. 25 indivizi. Măsurătorile făcute au dus la concluzia că membrii comunității creșteau bovine cu coarne destul de masive. Se arată că bovinele prezintă o variabilitate apreciabilă. Unele au oase gracile similare celor de la limita superioară a tipului *brachyceros*, iar altele, majoritatea, au un caracter masiv ce se încadrează în gama variației tipului *primigenius*. Este însă formulată părerea că, în condițiile neoliticului, nu poate fi vorba de existența a două rase de bovine. Se consideră că faptul s-ar putea explica prin existența unor tauri castrați sau prin amestecul bovinelor domestice cu *Bos primigenius*. Ca și în lotul precedent locul doi este ocupat de ovicaprine. S-au determinat oase de oaie (6 piese)

54 Olga Necrasov, S. Haimovici, *Resturile de faună exhumate în cursul săpăturilor din campania 1957 la șantierul Traian*. În: *Materiale*, VI, 1959, p. 180-181.

55 Olga Necrasov, Maria Știrbu, *op. cit.*, p. 1307.

56 *Ibidem*, p. 1307.

și de capră (4 piese). Oasele sînt de la 2 oi și 2 capre. Restul de 28 piese sînt de ovicaprine, fără să se poată repartiza între cele două specii. Se cuvine reținută constatarea că oasele de oaie și de capră sînt aproape egale cantitativ și egale ca număr de indivizi. Aceasta deoarece în fazele mai vechi ale culturii, de obicei predominau oasele de capră. Oasele de oaie provin de la indivizi cu talie nu prea mare. În funcție de măsurătorile făcute pe coarne se consideră că în așezarea amintită sînt reprezentate oi de tipul *Ovis aries palustris* Rüt. și capre de tipul *hircus*. Oasele de porc sînt de la indivizi asemănători tipului *palustris*. Despre oasele de ciine se arată că au aparținut tipului *Canis familiaris palustris*, iar altele prin masivitatea oaselor pot fi atribuite tipului *Canis familiaris intermedius* Woldrich⁵⁷.

Pentru comparație menționăm și lotul de oase de la Polivanovlar (U.R.S.S.), unde din stratul de cultură corespunzător fazelor Cucuteni A și B s-au scos la iveală 5630 oase de mamifere, din care 4651 de animale domestice (= 82,60%) și 979 oase de la cele sălbatice (= 17,40%). În acea așezare sînt reprezentate : porcul prin 2256 oase (de la 92 indivizi), 1367 oase de bovine (de la 33 indivizi) apoi 953 oase de ovicaprine (de la 39 indivizi) 30 oase de cal (de la 3 indivizi) și 35 oase de ciine (de la 9 indivizi). Se observă că în acea zonă predomina creșterea porcului⁵⁸.

Din cele expuse rezultă că în prezent dispunem de date despre loturi mai importante de oase de animale din 23 complexe neolitice răspîndite pe întreg teritoriul Moldovei și aparținînd culturilor : Starčevo-Criș, ceramicii liniare, Precucuteni, Cucuteni și aspectului Aldeni II.

Unele loturi sînt alcătuite din mii de oase de animale, altele dintr-un număr mai mic, dar se cuvine să le utilizăm atîtea cîte sînt. Ele oglindesc stadiul actual al cercetărilor. Pe măsura studierii mai amănunțite a altor obiective arheologice loturile de oase de animale vor crește cantitativ și calitativ, îmbogățind documentarea noastră și contribuind la aprofundarea unor probleme importante.

Sînt de pe acum unele indicii, pe care le-am subliniat în text, că există un fel de legitate, dacă dispunem de un anumit număr de oase, strînse cu grijă, dintr-o așezare, se fac determinările respective și se ajunge la anumite procentaje în privința celor două categorii de animale (domestice și sălbatice) și apoi din același complex prin noi săpături se mai strînge un număr mare de piese și se fac din nou determinările cuvenite, se constată că raportul procentual între cele două categorii de oase nu diferă prea mult, față de primele calcule, deși cantitatea de piese este mult mai mare.

57 Sergiu Haimovici, *Sravnitelnoe izučenie faunisticeskih ostatkov epoch neolita i bronzi, naičennih v poseitemi u Valea Lupului*. În : AnSt Iași, VIII, 1962, 2, p. 292-314.

58 V. I. Tălkîn, *op. cit.*, p. 269.

Din analiza noastră rezultă că încă din perioada timpurie a epocii neolitice, în marea majoritate a cazurilor, au predominat oasele de animale domestice față de cele vinate, chiar cu procentaje ridicate. Le repetăm pe scurt. În cazul culturii Starčevo-Criș, cantitativ oasele de animale domestice diferă de la regiune la regiune, prezentînd o variabilitate între 62,43⁰/₀ și pînă la 99,73⁰/₀⁵⁹. În aria culturii ceramicii liniare cantitativ ele ajung la 62,56⁰/₀⁶⁰, deși este vorba inițial de o populație de origine străină. Datele mai bogate din aria culturii Precucuteni I oasele de animale domestice reprezintă 84,34⁰/₀, în fazele Precucuteni II și III de 94,65⁰/₀⁶¹. În arealul Aldeni II din sudul Moldovei, oasele de animale domestice ajung la 92,44⁰/₀⁶².

Purtătorii culturii Cucuteni, care au atins o treaptă înaltă de dezvoltare, pentru acea vreme, s-au ocupat destul de intens cu creșterea animalelor domestice. De la începutul fazei Cucuteni A procentajul acelor oase este de 88,68⁰/₀. În etapa Cucuteni A 3 este de 77,44⁰/₀, apoi în faza Cucuteni A-B, în unele zone, este de 81,28⁰/₀ și, în sfîrșit, în faza Cucuteni B, în estul Moldovei, este între 70,09⁰/₀ și 74,23⁰/₀⁶³.

Nu pot fi trecute cu vederea trei loturi, care fac excepție de la regula de mai sus. Cel mai vechi este cel de la Andrieșeni, din faza Precucuteni III, unde oasele de animale sălbatice reprezintă 51,60⁰/₀, față de 48,39⁰/₀ ale animalelor domestice⁶⁴. Al doilea este cel de la Trușești, din etapa Cucuteni A 2 cu 55,26⁰/₀ oase de animale vinate și 44,74⁰/₀ de la cele domestice⁶⁵ și cel din faza Cucuteni A-B de la Traian „Dealul Finținilor“, unde oasele de animale vinate ajung pînă la 60,28⁰/₀, depășind cantitativ cu mult pe cele de animale domestice (= 39,72⁰/₀)⁶⁶. Prin urmare, într-o anumită perioadă, a neoliticului tîrziu, mai ales în nord-estul Moldovei, s-a ajuns în situația ca vînătoarea să predomine în raport cu creșterea animalelor domestice.

În decursul epocii neolitice, în toate așezările, indiferent de cultură sau fază, sînt documentate oase de : bovine, ovicaprine și de porci. Probabil întîmplător oasele de cîine lipsesc din așezările Starčevo-Criș. Semnalăm că în unele stațiuni nu s-au găsit oase de porc sau sînt foarte puține.

În majoritatea complexelor analizate predomină oasele de bovine. Ținem să remarcăm constatarea că în unele loturi — chiar din cele mai vechi — astfel de oase sînt de 10 ori mai multe decît cele de ovicaprine. În timp ce în alte așezări, relativ apropiate teritorial și din punct de vedere cronologic, oasele de ovicaprine ajung să fie aproape egale numeric sau chiar de două ori mai multe decît cele de bovine.

59 V. notele 6-10.

60 Olga Necrasov, M. Bulai, *op. cit.*, p. 556.

61 *Ibidem*, p. 556.

62 *Ibidem*, p. 555.

63 V. notele 46-57.

64 S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 144.

65 S. Haimovici, *op. cit.*, în : AnSt Iași, VI, 1962, 2, p. 389-391.

66 Olga Necrasov, Sergiu Haimovici, *op. cit.*, în : Materiale, VI, 1959, p. 264.

În continuare am încercat să aflăm ce tipuri de bovine erau crescute de oamenii din epoca neolitică de pe teritoriul Moldovei. Am extras din textul de mai sus datele respective și considerăm că am ajuns la o concluzie istorică importantă. Din compararea datelor publicate de specialiștii în paleofaună reiese că bovinele documentate în așezările Starčevo-Criș din Moldova, erau în Balș de talie mijlocie spre mică, iar la Trestiana de talie mijlocie⁶⁷. Considerăm că se poate formula concluzia că purtătorii culturii Starčevo-Criș din ținuturile studiate, creșteau *bovine cu talie mijlocie*.

În schimb, în perioada următoare, când Moldova a fost ocupată, treptat, de comunitățile pătrunse dinspre nord-vest ale culturii ceramicii liniare, în astfel de așezări sînt atestate la Glăvăneștii Vechi și la Tirpești, *bovine cu talie mare*⁶⁸, iar la Traian „Dealul Fîntînilor“ bovine, mai ales, *cu talie mare*⁶⁹. Credem, se poate susține că bovinele cu talie mare au fost introduse pe teritoriul Moldovei, de comunitățile culturii ceramicii liniare. Prin urmare, pe teritoriul Moldovei s-au intersectat două areale de răspîndire: a bovinelor cu talie mijlocie, crescute de purtătorii culturii Starčevo-Criș și un altul al bovinelor cu talie mare, ajunse dinspre Europa Centrală, prin intermediul comunităților culturii ceramicii liniare.

După aceea, în aria culturii Precucuteni din Moldova, în stațiunea Traian „Dealul Viei“, în prima fază și apoi la Ghigoești, în a doua fază, sînt documentate oase de bovine mai ales cu talie mare⁷⁰. Considerăm că formularea presupune existența în același complex și a unor bovine cu altă talie decît cea mare, probabil cea mijlocie. Se pare, deci că în acea perioadă coexistau bovinele cu talie mijlocie cu cele avînd talie mare.

Aproximativ în aceeași vreme, în sudul provinciei, în arealul aspectului Aldeni II sînt documentate bovine cu oase gracile, cu coarne mici de tipul *brachyceros*⁷¹. Ele reflectă menținerea în sud a tipului de bovine cu talie mică sau mijlocie.

Pe teritoriul Moldovei, în cuprinsul așezărilor culturii Cucuteni este normal să se constate o variabilitate a tipurilor de bovine. În etapa Cucuteni A 2 la Trușești este atestat tipul cu oase gracile similar celui *brachyceros*⁷². Etapa următoare Cucuteni A 3 este caracterizată prin existența în așezarea de la Hăbășești a bovinelor cu talie mică, altora cu talie mijlocie și cu talie mare. În privința acestora din urmă se face precizarea că sînt bovine de stepă, cu coarnele în formă de liră⁷³.

La Corlăteni, la începutul fazei Cucuteni A-B, erau crescute bovine cu talie mare⁷⁴, iar la Traian „Dealul Fîntînilor“ bovine de două ti-

67 Olga Necrasov, Maria Știrbu, *op. cit.*, p. 26 și 29.

68 V. notele 22 și 23.

69 Olga Necrasov, S. Haimovici, *op. cit.*, în: Materiale, VI, 1959, p. 180.

70 S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 143.

71 Ion T. Dragomir, *op. cit.*, p. 91-03.

72 Sergiu Haimovici, *op. cit.* În: AnSt Iași, VI, 1960, 2, p. 389-391.

73 V. Gheție, *op. cit.*, p. 601-605.

74 Informație de la Eugenia Zaharia, căreia îi mulțumim și pe această cale.

puri : cu talie mică și altele cu talie mare ⁷⁵. În sfârșit, în faza Cucuteni B sînt documentate bovine cu oase gracile similare tipului *brachyceros* și altele majoritatea cu oase masive similare tipului *primigenius* ⁷⁶.

Locul secund în ordinea numerică a speciilor de animale domestice, din epoca dată, a fost ocupat, pe rînd, de ovicaprine și de porci. În timpul culturii Starčevo-Criș, în toate cazurile, pe locul doi, după bovine, s-au aflat ovicaprinele și pe al treilea porcii.

La purtătorii culturii ceramicii liniare situația este diferită. În vestul Moldovei, la Tîrpești, au predominat ovicaprinele ⁷⁷, iar la Traian „Dealul Fîntînilor“ porcii (număr dublu de oase) ⁷⁸.

În aria culturii Precucuteni, în prima fază la Traian „Dealul Viei“ mai multe au fost oasele de ovicaprine, pe cînd în aceeași zonă (la Tîrpești) în fazele următoare, numeric oasele de porc mai multe decît cele de ovicaprine ⁷⁹.

La Drăgănești-Tecuci, în aria aspectului Aldeni II s-au găsit oase de ovicaprine de aproape două ori mai multe decît cele de porc ⁸⁰.

Fazele culturii Cucuteni prezintă și ele o variabilitate mare. În faza Cucuteni A, în așezări din primele două etape, predomină oasele de porc în raport cu cele de ovicaprine ⁸¹, iar în etapa Cucuteni A 3 oasele de ovicaprine sînt mai multe decît cele de porc ⁸². În faza Cucuteni A-B și anume la Traian „Dealul Fîntînilor“ predomină oasele de porc ⁸³, iar în faza Cucuteni B cele de ovicaprine, dar cu un număr apropiat de acela al porcilor ⁸⁴. Am folosit datele despre ovicaprine în ansamblu, deoarece este greu de făcut o deosebire clară între oasele celor două specii apropiate, mai ales atunci cînd oasele sînt fragmentare.

În cursul epocii neolitice, pe întinsul Moldovei erau crescute diferite tipuri de oi. Oasele de oaie aflate în așezările Starčevo-Criș erau de la indivizi cu talie scundă (pînă la cca. 63 cm înălțime) ⁸⁵. În schimb, în așezarea aparținînd culturii ceramicii liniare de la Tîrpești s-au găsit oase de oaie cu talie mare ⁸⁶. S-ar părea că se repetă situația referitoare la bovine, anume aceea că și în acest caz purtătorii culturii amintite au adus cu ei, dinspre Europa Centrală, un alt tip de oaie, cu talie mare, deosebit de cel local. În aria culturii Cucuteni, în etapa Cucuteni A 3, la Hăbășești, sînt documentate două tipuri : oi cu talie mică și lină lungă, precum și un alt tip de oaie cu capul lung ⁸⁷. Mai tîrziu din așezarea din faza Cucuteni A-B de la Cucuteni s-au scos la iveală oase de oaie cu

75 Olga Necrasov, S. Haimovici, *op. cit.*, în : *Materiale*, VI, 1959, p. 180.

76 Sergiu Haimovici, *op. cit.*, în : *AnSt Iași*, VIII, 1962, 2, p. 292-314.

77 S. Marinescu-Bîlcu, Marin Cărciumaru, Adrian Muraru, *op. cit.*

78 Olga Necrasov, M. Bulai, *op. cit.*, p. 556.

79 *Ibidem*, p. 556.

80 *Ibidem*, p. 555.

81 Sergiu Haimovici, *op. cit.*, p. 390.

82 Olga Necrasov, Maria Știrbu, *op. cit.*, p. 1306.

83 *Ibidem*, p. 1307.

84 Sergiu Haimovici, *op. cit.*, în : *AnSt Iași*, VIII, 1962, 2, p. 292-314.

85 Olga Necrasov, Maria Știrbu, *op. cit.*, p. 29.

86 S. Marinescu-Bîlcu, Marin Cărciumaru, Adrian Muraru, *op. cit.*

87 V. Gheție, *op. cit.*, p. 601-605.

talie mijlocie⁸⁸, iar din faza Cucuteni B de la Valea Lupului s-au strîns oase de oi cu talie nu prea mare de tip *Ovis aries palustris* Rüt⁸⁹.

Datorită stării fragmentare a oaselor de ovicaprine, în diferite complexe nu s-au putut diferenția cele două specii. În funcție de documentarea actuală se poate spune că la începutul culturii Precucuteni, se pare, că în vestul Moldovei erau crescute mai multe capre decît oi. Oasele de capră din faza Precucuteni II de la Ghigoești au permis precizarea că acolo este reprezentată *Capra hircus*⁹⁰. La Trușești, în prima fază a culturii Cucuteni se constată un număr mai mare al oaselor de capră în raport cu cele de oaie. Se arată că oasele provin de la capre cu talie mare⁹¹. În faza Cucuteni A-B, în așezarea de la Traian „Dealul Fîntînii” sînt documentate oase de capră de tip *hircus*⁹², iar în cea de la Cucuteni din aceeași fază oase de capră cu talie mijlocie⁹³. La Valea Lupului, în așezarea din faza Cucuteni B sînt atestate oase de capră de tipul *hircus*⁹⁴. Precum rezultă din datele expuse sîntem în măsură să arătăm că în toate complexele în care s-au putut analiza mai amănunțit oasele de capră sînt documentate cele aparținînd tipului *Capra hircus*.

Din cauza stării fragmentare a materialului au fost posibile puține măsurători asupra oaselor de porc. La Suceveni, în așezarea aspectului Aldeni II, sînt oase de porc ce provin de la indivizi cu talie mică, destul de gracili, similari tipului *palustris*⁹⁵. În aria culturii cucuteni, în faza A, la Trușești s-au strîns oase de porc de la indivizi tot de talie mică, aparținînd foarte probabil tipului *palustris*⁹⁶. La Hăbășești, în etapa Cucuteni A 3, sînt reprezentate două tipuri de porci: unul cu talie mică și un altul cu talie mare, cu ritul ascuțit și lung, asemănător rasei porcilor de baltă⁹⁷. În faza următoare Cucuteni A-B de la Traian „Dealul Fîntînii” sînt oase de porc prezentînd o puternică gracilizare⁹⁸. La Valea Lupului, din faza Cucuteni B sînt menționate oase de porc similare tipului *palustris*⁹⁹. Prin urmare, în cursul epocii neolitice pe întinsul Moldovei, este documentat, în principal, porcul de tipul *palustris*.

În privința ciinelui, din neoliticul Moldovei, sînt situații curioase, probabil întîmplătoare. Astfel, în cele 5 așezări de tip Starčevo-Criș avute în vedere în lucrarea noastră și în cele 3 ale culturii ceramicii liniare, nu s-a găsit nici un os de ciine. În schimb, în așezările de tip Precucuteni, din vestul provinciei, s-au descoperit destul de multe oase de ciine (la Traian „Dealul Viei” 26 piese, la Tirpești 20 piese)¹⁰⁰, în

87 Sergiu Haimovici, *op. cit.*, p. 292-314.

88 Olga Necrasov, Maria Știrbu, *op. cit.*, p. 1307.

90 S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 142.

91 S. Haimovici, *op. cit.*, p. 292-314.

92 Olga Necrasov, Maria Știrbu, *op. cit.*, p. 1307.

93 S. Haimovici, *op. cit.*, p. 292-314.

94 Ion T. Dragomir, *op. cit.*, p. 91-93.

95 S. Haimovici, *op. cit.*, p. 389-391.

96 V. Gheție, *op. cit.*, p. 601-605.

97 Olga Necrasov, S. Haimovici, *op. cit.*, p. 180-181.

98 S. Haimovici, *op. cit.*, p. 292-314.

100 Olga Necrasov, M. Bulai, *op. cit.*, p. 556.

comparație cu alte complexe mai târzii. La Suceveni, în așezarea Al-
deni II, sînt documentate oase de ciine cu talie mică și mijlocie¹⁰¹. Oa-
sele de ciine din așezările cucuteniene, în general, sînt puține. În așe-
zarea din etapa Cucuteni A 3, de la Trușești s-au descoperit oase de
ciine mai ales de tipul *Canis familiaris intermedius* Woldrich și un os
de ciine cu talie mică, probabil de *Canis familiaris palustris* Rüt¹⁰².
Mai târziu, în faza Cucuteni A-B, la Traian „Dealul Fintînii” este re-
prezentat tot ciinele de tipul *Canis familiaris palustris* Rüt¹⁰³, și, în
sfîrșit, în faza Cucuteni B, la Valea Lupului sînt atestate iarăși ambele
tipuri: *Canis familiaris palustris* Rüt. și *Canis familiaris intermedius*
Woldrich¹⁰⁴.

Prin practicarea creșterii animalelor domestice, pe scară redusă (nu
în turme) comunitățile neolitice de pe teritoriul Moldovei își asigurau:
în principal, cea mai mare parte din necesarul de carne (completat în
măsură mică prin vînătoare) apoi lapte (de vacă, capră și oaie) pe care
desigur începuseră să-l prelucereze (de ex. în caș). Pieile erau folosite la
facerea unor piese de îmbrăcăminte, încălțăminte și pentru așternut.
S-a utilizat pe scară largă și lina oilor pentru tors și țesut, ca și oasele
oase pentru facerea citorva tipuri de unelte.

Prin cercetările viitoare, cînd se vor înmulți deteminările locurilor
de paleofaună și se va preciza, în toate cazurile, numărul de indivizi,
tipurile respective, atunci se va putea trece la aprofundarea altor pro-
bleme interesante în privința creșterii animalelor domestice din epoca
neolitică de pe teritoriul Moldovei.

L'ÉLEVAGE DES ANIMAUX DOMESTIQUES PENDANT L'ÉPOQUE NÉOLITHIQUE SUR LE TERRITOIRE DE LA MOLDAVIE

Résumé

Jusqu'à présent nous avons eu à la disposition 25 lots des matériaux osseux
provenant des différents agglomérations néolithiques de la Moldavie.

On constate que au début du néolithique prédominent les os appartiennent à
des animaux domestiques. Ainsi, dans des complexes Starčevo-Criș il y a 62,43%-
92,73%. Ce fait témoigne que la néolithisation dans la Moldavie s'est produite par
une pénétration graduelle des communautés Starčevo-Criș, venant de la Transyl-
vanie.

Dans les complexes appartenant à la culture à céramique rubanée, les os
appartenant à des animaux domestiques représente 62,50%.

101 Ion T. Dragomir, *op. cit.*, p. 91-93.

102 S. Haimovici, *op. cit.*, p. 350-361.

103 Olga Necrasov, S. Haimovici, *op. cit.* în: *Matériaux*, VI, 1968, p. 181-182.

104 Sergiu Haimovici, *op. cit.*, p. 313-314.

Chez les porteur de la culture Precucuteni il y a 88,34% pendant la phase Precucuteni I et 94,85% pendant les phases Precucuteni II et III. Dans l'areal culturelle Aldeni II la catégorie mentionnée représente 92,44%. Dans les complexes de la culture Cucuteni les pourcentages des os appartenant aux animaux domestiques sont variables : 88,68% au commencement de la phase Cucuteni A ; 77,44% pendant l'étape Cucuteni A 3 ; 81,28% pendant la phase Cucuteni A-B et 70,69-74,23% pendant la phase Cucuteni B.

Trois complexes font exception : Andrieșeni (Phase Precucuteni III) 48,39% ; Trusești (étape Cucuteni A 2) 44,74% et Traian „Dealul Fintinilor“ (Phase Cucuteni A-B) 39,72%.

Dans la plupart des complexes néolithiques du matériel osseux appartenant aux animaux domestiques prédominent les bovines. D'après le matériel publié résulte que dans l'agglomération de type Starčevo-Criș les os appartenant aux bovines, proviennent des animaux à petite taille ou à taille moyenne.

Dans les agglomérations appartenant à la culture à céramique rubannée il y a des bovines à grande taille amenées en Moldavie de l'Europe Centrale, par les porteurs de cette culture.

Dans le néolithique moyen et final on trouve des bovines à taille moyenne ou à grande taille.

Pendant le néolithique du début le deuxième lieu après les bovines l'ont occupé les ovicaprines, mais plus tard ce lieu revient aux cochons. En ce qui concerne le pourcentage la situation est variable de la zone à l'autre.

